

Divendres Sant. La Funció de l'Agonia

Riudecols (Baix Camp)

1. Història de la festa

La Funció de l'Agonia de Riudecols és organitzada per la parròquia de Sant Pere i la Confraria de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist de Riudecols, amb un paper molt destacat dels armats.

No se sap des de quan es realitza aquest acte, tot i que els records transmesos ens remeten almenys a mitjan segle XIX. Pel que fa a la Confraria de la Puríssima Sang de Riudecols, la primera notícia coneguda és el reglament de 1881, que probablement recull normes que ja funcionaven des de feia temps. El reglament contemplava aspectes devocionals i d'assistència mútua comuns a les poblacions on es va implantar aquesta confraria: el trasllat dels seus membres difunts a l'església o al cementiri, la vetlla dels malalts i l'exercici de la caritat entre els seus membres.

Segons el record més antic que es té sobre l'organització de la Funció de l'Agonia, aquesta anava a càrrec d'uns majorals. En la dècada de 1980 els majorals van proposar passar a la fórmula de junta, que es va considerar més pròpia de l'època; els majorals van deixar de funcionar cap a 1992. Aquest canvi organitzatiu va coincidir amb la renovació de la indumentària (el 1985 es van fer 16 vestes noves –que a Riudecols anomenen *papus*– i 19 colls de blonda) i l'edició d'un programa anual (amb la inclusió, el 1988, d'articles de memòria personal sobre la celebració local), la qual cosa s'interpretava internament com una mostra més de la voluntat de donar un nou impuls i un valor patrimonial a l'acte.

Pel que fa als armats, apareixen documentats ja al reglament de 1881 com una secció dins de la Confraria que funcionava sota el reglament general, tot i que prenia acords propis. Durant els primers anys del segle XX, els vestits –formats per casc, llança i cuirassa– eren de propietat individual; l'any 1918 passaren a pertànyer a la Confraria per tal de garantir-ne un bon estat de conservació. Aquesta vestimenta fou reformada l'any 1943, quan es van fer vestits per a un capità, un corneta i vuit soldats. L'any 1985 es tornaren a canviar els vestits, cuirasses, cascs i llances; poc després es van encetar algunes iniciatives per reforçar la unió del grup i la continuïtat de la participació, com ara el lliurament de reconeixements als armats amb certs anys de trajectòria. Actualment, el grup el formen un capità, un corneta, dos timbals, un portador del penó, un portador de la insígnia i vuit soldats.

Els armats participen també en la processó del Sant Enterrament i des de l'any 1948 acompanyen el Sant Crist en el Viacrucis del Divendres Sant. Però on tenen més presència és en la Funció de l'Agonia: hi són presents des que comença, formen canvis de guàrdia després de cada una de les «set paraules»

i, en acabar, prenen un paper molt actiu i totalment protagonista en la baixada de la imatge del Sant Crist i el trasllat cap al seu altar.

Segons les notícies de què disposem, la cerimònia manté des de fa dècades els seus trets més essencials, sobretot pel que fa a la ritualització dels canvis de guàrdia i al repertori musical. Però també es detecten petits canvis i evolucions. Per exemple, els *papus*, en el passat, romanien agenollats durant tota la cerimònia –des de 2005, aproximadament, se'ls permet de seure–, per la qual cosa canviaven més sovint que en l'actualitat. També eren molt més nombrosos, de tal manera que se situaven en cercle al voltant de tot el presbiteri i alguns quedaven ocults darrera del cortinatge.

Pel que fa als armats, la major part comencen cap als divuit anys i, fins fa poc, quan arribaven a la trentena ho acostumaven a deixar. Sembla, però, que els darrers anys s'ha consolidat un grup que porta anys fent d'armat més enllà d'aquesta edat. D'alguna manera, la pertinença als armats està perdent el caràcter d'activitat de colla juvenil i s'està consolidant com a participació estable als actes del Divendres Sant. Com a activitat paral·lela i de suport al finançament, el Dijous Sant organitzen la rifa d'una mona.

Un altre aspecte de canvi de la cerimònia deriva de les transformacions de l'espai. Fins a començaments del segle xx, es bastia un monument de grans dimensions a l'altar major, davant del retaule barroc, que incloïa una escalinata que pujava fins a la imatge de sant Salvador que el coronava. I s'ha transmès el record que, durant la funció de l'Agonia, els armats feien el canvi de guàrdia creuant-se sobre aquesta escalinata, amb un risc notable per l'alçada.

2. Descripció actual, elements i implantació de la festa

A Riudecols, la funció de l'Agonia es considera el punt àlgid de la celebració del Divendres Sant, que comença al matí amb el Viacrucis fins al Calvari. Una part dels armats l'encapçalen i els altres l'esperen dalt fent guàrdia a la creu que el tanca; fins a la dècada de 1920, obrien el viacrucis uns grans penons amb imatges de la Passió. Les celebracions del Divendres Sant acaben amb la processó de la nit, que també encapçalen els armats.

Arreu, la Funció de l'Agonia o Sermó de les Set Paraules és una de les parts fonamentals de la litúrgia del Divendres Sant i marca el punt culminant de la passió de Crist, que al llarg d'aquests dies es recorda a través de les diferents professons, viacrucis i cerimònies simbòliques. La seva importància rau en el moment cronològic en què se situa: la mort de Jesús i l'agonia immediatament anterior. Se celebra a les dotze del migdia del Divendres Sant i glossa les frases que, segons els evangelis, Jesús va dir mentre estava clavat a la creu. La cerimònia desemboca en la recreació de la mort de Jesús a través d'elements simbòlics com la foscor o els cants.

Allò que caracteritza la Funció de l'Agonia que es fa a Riudecols és la seva solemnitat i els ritus amb què es desenvolupen especialment les intervencions

dels armats, sempre dins d'una notable austeritat. Per això, la descripció de l'acte ha de ser necessàriament detallista.

Cap a tres quarts de dotze els assistents es van concentrant a la plaça de l'Església. Les portes estan obertes i els assistents comencen a entrar a l'església. Arriben també els armats i els *papus* –els confreres de la Sang, amb vesta i cucurulla negra–, que s'esperen a la plaça fins al moment en què ja s'ha donat per començat l'acte. Al presbiteri, l'altar resta ocult darrere d'una cortina de vellut vermell que fa de teló de la imatge del Sant Crist, plantada al mig i acompanyada per una imatge de la Mare de Déu, dreta als seus peus en actitud de pregària. Altres espais de l'església, particularment les capelles del presbiteri, estan igualment ocults darrere de cortinatges vermells. Totes les finestres de la nau estan tapades amb cortines, per tal d'impedir l'entrada de la llum exterior. Un únic focus vermell, que il·lumina directament la imatge del Sant Crist, resta encès durant tota la celebració. Aquesta foscor concentra l'atenció en la imatge i contribueix a crear un ambient de recolliment amb un punt de dramatisme associat al contingut de l'acte. En un costat del presbiteri – a l'esquerra de l'espectador– hi ha l'espai per al sacerdot convidat, que serà l'encarregat de conduir l'acte. A l'altre costat, les cadires on seuran els *papus*. A la nau central es disposen els bancs en dues fileres laterals, deixant un passadís ampli que permetrà el pas dels armats, els seus moviments rituals i l'entrada i sortida dels *papus*. Al cor, elevat sobre els peus de l'església, s'hi ubiquen els músics i el cor de cantors.

Quan els armats estan preparats a la plaça, el rector de la parròquia presenta el sacerdot als assistents, que comença amb una petita introducció sobre el sentit de les set paraules. L'inici de l'acte, el marca l'entrada dels armats per fer la primera guàrdia d'honor a la imatge del Sant Crist, acompanyats de la interpretació de la primera peça musical per part del cor i l'orquestra. Entren en filera el capità, el corneta, l'estendard, la insígnia, dos timbals i quatre armats. Amb els corresponents tocs de corneta i timbal, el capità i l'estendard pugen al presbiteri i s'inclinen davant de la imatge. Mentrestant, els quatre armats, avançant molt lentament, es disposen als quatre cantons del presbiteri –dos flanquejant la imatge i dos més als extrems de l'escala–; resten amb el braç estès endavant i la llança inclinada i recolzada sobre el peu. Un cop col·locats, el capità i l'estendard baixen del presbiteri i, junt amb el corneta, els timbals i la insígnia, surten de l'església. Darrere dels armats entren els *papus* –mitja dotzena, aproximadament– i s'asseuen a les cadires ubicades al presbiteri.

El pas extremadament lent –gairebé sense aixecar els peus de terra– que fan els armats per desplaçar-se pel presbiteri és un dels elements més destacats de la cerimònia, ja que marca el ritme solemne i contingut de les seves intervencions i de l'acte en general.

Després de la predicació de cadascuna de les paraules, els armats fan un canvi de guàrdia, sempre segons el mateix protocol. Entren per la porta lateral dreta i se situen al costat dret del passadís central, per on van avançant fins arribar al peu de les escales de l'altar. Amb un primer cop de llança pugen els quatre armats que faran el relleu, mentre que la resta fa un pas cap al centre. Amb el segon cop, els que custodiaven les imatges es giren i poc a poc s'acosten als

que arriben; tots avancen lentament i passen frec a frec en creuar-se. La nova guàrdia es col·loca en la posició que tenien els primers i els que es retiren marxen per la part esquerra del passadís central amb la resta dels armats i surten per la mateixa porta per on han entrat. No tornaran a entrar fins al següent canvi de paraula.

Els *papus* entren i surten aprofitant algun dels canvis de guàrdia, quan ho desitgen, sense cap més protocol que no interrompre ni els armats ni el sacerdot que predica.

Fins a la setena paraula continua aquesta alternança entre prèdica i canvi de guàrdia, acompanyada de cant. En acabar aquesta, s'inicia la segona part de la cerimònia, de caràcter encara més solemne per la lentitud dels moviments i el contrast entre el silenci de l'església i els cops que els armats faran amb les llances a terra en cadascun dels moviments. Aquesta darrera part, acabades les paraules, vol recordar el moment de la mort de Crist, el punt culminant de la celebració.

Tots els armats entren i resten al passadís en dues fileres. El capità i l'estendard pugen al presbiteri i els quatre armats que feien guàrdia baixen al passadís amb els seus companys. Als peus del presbiteri hi resten només el corneta i la insígnia, de cara al públic. Mentrestant, el cor canta el Credo i el Miserere, que es repeteix tantes vegades com cal per esperar que acabin els moviments dels armats. Quan el corneta fa el toc de silenci, els armats formen a la banda esquerra, mentre piquen amb les llances a terra, per obrir pas a la imatge del Sant Crist, que, lentament, és baixada del presbiteri en professó per membres de la confraria. Aquest moment vol recordar el davallament de la Creu. Finalment, els armats avancen lentament i queden mirant cap a l'altar del Sant Crist, amb les llances apuntant a terra en senyal de respecte. Quan la imatge és ajaguda al seu altar, s'encenen els llums de l'església, el públic passa a venerar la imatge i la cerimònia es dona per acabada.

2.1 Elements que hi intervenen

Els protagonistes de l'acte són els armats i, en menor mesura, els *papus*.

La indumentària dels armats combina els colors daurat i vermell grana i està integrada per una túnica groga i una sobretúnica vermella, una capa –per la part exterior és de vellut vermell i per la part interior de tela groga–, un cinturó de cuir marró –excepte els càrrecs, que porten cuirassa daurada–, mitjons de color beix, sandàlies planes de cuir marró, casc daurat amb plomall de color vermell –excepte l'estendard i el corneta que el porten groc–, una alabarda amb serrell vermell i, al braç esquerre, un escut daurat. El capità, a diferència dels altres, porta una espasa. Com a elements representatius hi ha l'estendard –que porta lligades les corbates, és a dir, les cintes de recordatori de les diferents trobades d'armats a què han assistit– i la insígnia –una talla de fusta d'una àliga amb les ales plegades, que data de l'any 1988.

Per la seva banda, els *papus* porten vesta, cinturó i caputxa negres, com és propi de la Confraria de la Sang.

2.2 Implantació en el seu entorn

És una cerimònia molt participada per part dels habitants de Riudecols. Hi assisteixen unes 300 persones, majoritàriament gent del poble, amb molt poques excepcions. Moltes d'elles passen algunes estones dins de l'església – on caben com a màxim unes 238 persones dretes i assegudes– i altres a la plaça exterior. Les entrades i sortides es produeixen aprofitant els canvis de paraula; a fora es van trobant entre ells, saluden els armats, es fotografien amb ells i, puntualment, els ofereixen menjar i beure. A la part final de la cerimònia, pràcticament tots els espectadors que resten entren dins, on continua un gran silenci.

Per tot plegat, la Funció de l'Agonia esdevé un moment de trobada social i de retrobament amb les persones que habitualment viuen fora per raó de feina, i una fita en el calendari local. El seu paper identitari és viscut de manera plenament conscient per part dels organitzadors, que el reconeixen més enllà dels sentiments religiosos que mouen un part dels assistents. Malgrat tot, els darrers anys s'ha detectat un canvi: una bona part de l'actual generació adolescent no viu la dimensió identitària de la cerimònia i de moment no hi participa; caldrà veure l'evolució en el futur.

Pel que fa a l'assistència de forasters, és ben acollida, però no buscada, precisament perquè es viu com una celebració en clau interna i per un cert temor que l'arribada massiva d'espectadors podria trencar l'austeritat i solemnitat que es busca amb l'acte.

El nombre de participants havia baixat força a finals del segle xx però els darrers anys ha experimentat una revifada, en consonància amb l'evolució d'aquest tipus d'actes religiosos arreu del país. La davallada havia afectat especialment els *papus*: a la dècada de 1990 es va trencar la dinàmica de participació de les noies joves del poble –que feien de *papus* mentre els nois de la mateixa edat eren armats–, mentre disminuïa molt el nombre de dones que hi participaven per prometença. Cap a l'any 2000 els *papus* van arribar a ser només tres, però darrerament se n'hi han tornat a afegir, en part gràcies a l'alleujament de les condicions en què hi participen, ja que han deixat d'estar agenollades durant tota la cerimònia.

El nombre d'armats també ha anat variant i darrerament s'ha estabilitzat cap a la dotzena. La major part comencen cap als divuit anys i, fins fa poc, quan arribaven a la trentena ho acostumaven a deixar. Sembla, però, que els darrers anys s'ha consolidat un grup que porta anys fent d'armat més enllà d'aquesta edat. D'alguna manera, la pertinença als armats també està perdent el caràcter d'activitat de colla juvenil i resta com a forma de participació estable a l'acte, com ja hem apuntat enjondre.

2.3 Músiques

La cerimònia compta amb un repertori de cants recollits la dècada de 1990 d'un informant nascut cap a 1930. Cadascuna de les peces inclou un solo, a càrrec d'un membre diferent de la coral. Els textos s'han mantingut amb la seva lletra en castellà. Actualment el cor i l'orquestra es troben en procés d'enregistrar un disc per tal de donar-les a conèixer.

3. Fonts de consulta

Bibliografia

JUNCOSA VALL, Joan. «Els armats». A: *Setmana Santa 1988*. Riudecols, 1988

CABRÉ RAMON, Joan. «Confraria de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist». A: *Setmana Santa 1988*. Riudecols, 1988

Entrevistes realitzades (2010):

Jesús Quintero Vallenc (55 anys, nascut al Lloar i resident a Riudecols)

Maria Clergues Cogul (52 anys, Riudecols)

Anna Aragonès (38 anys, Riudecols)

Redacció: Judit Gamundi i Montserrat Flores